

№ 8., 1924/25.

4. —

20. X. 1924.

КОМЕДИЈА

Мара Таборска, првакиња београдске Драме, пред своје гостовање у Прагу.
Снимак атељеа Савић-Деметер, Београд.

Mara Taborska, prvakinja beogradske Drame,
pred svoje gostovanje u Pragu.
Снимак атељеа Савић-Деметер, Београд.

Comoedia

излази сваког понедеоника. Главни уредник Никола Трајковић. Представник „Илустрације“ у редакцији Никола Б. Јовановић. Владислав Издавачко Удружење „Илустрација“ Београд, Космајска 22.

Kostim i toaleta

Jedan neophodan i eklatantno važan faktor svakoga teatra je *garderoba*. Kostim je jedna od onih čarolija u velikom teatarskom aparatu, koja nam dočarava zajedno s dekoracijom i rasvjetom iluzije epoha i miliena. Glumac, centar i glavna osovina scene, može da je oživi pred našim očima tek u tjesnom odnosu i stvarnom sudjelovanju sviju ostalih faktora, koji se vidljivo i nevidljivo pletu oko njega i oko djela i oko mrtvih riječi, a sve to zajedno sačinjava onaj jedinstveni pojam scene.

Kostim, osim što dočarava iluziju gledaoca, on je u isto vrijeme jedno snažno pomagalo glumcu; on kao obična mrtva materija može da mu da poriv, ushit i zaborav sadašnjosti. Kostim je kao opium ili morfij, koji glumca prenosi u san i fantaziju one epohe, koja ga je stvorila. Kostim je ujedno i ona najbliža i najmaterijalnija veza, koja čovjeka-glumca pretvara u Hamleta ili Koriolana, barem fizički i vizuelno, naravno u uskoj vezi s maskom, koja ima da upotpuni iluziju izmjenivši lice glumca prema historijskom, rasnom ili psihičkom zahtjevu djela.

Držimo da nije na uštrb ovo nekoliko već davno poznatih teoretskih istina kao uvod za malu informaciju o garderobi zagrebačkog kazališta.

Garderoba zagrebačkog kazališta razvijala se paralelno sa samim kazalištem, a možda nije ni indiskrecija ako se kaže, da je uviјek bila onaj dio, koji je svaka uprava ljubomorno čuvala, proširivala i kompletirala. Paralelno sa ukusom publike, t. j. sa repertoarom, garderoba se stvarala i upotpunjavala. Kako je u početku stvaranja zagrebačkog teatra repertoar drame bio pretežno klasičan, a opere pretežno talijanski, to je samo po sebi jasno da je veći dio garderobe tih epoha najstariji, ali solidni prvorazredni materijal izdržao je deceenije, te su mnogi i mnogi interpreti na pr. Vojvode od Mantove došli i otišli, ali bogati teški kostim je ostao. Zajedno s repertoarom slavenskih odnosno ruskih djela, garderoba se je kompletirala i tim kostimima, tako da su danas i „boljari“ i „gradani“ i „narod“ u Borisu Godunovu, Knezu Igoru, Carskoj nevjesti, Snjeguročki itd. obučeni historijski vjerno, ukusno i dobro. Narodni komadi, kao Požar strasti, Sjene, Graničari i Licitarsko sree opremljeni su savršeno, budući da su svi kostimi originalni, kupljeni na licu mjesta u gradu, tako da bi se njima mogao podićiti mnogi etnografski muzej. Ako tom prilikom usput spomenemo i kostime Molièra, Dubravke, Rikarda III., Nikole Šubića Zrinskog, Hasanaginice, Don Giovanija, Šeherezade, Peer Gynta možemo reći da smo bacili barem mali pogled u šarenilo garderobe zagrebačkog kazališta.

Ova garderoba je djelo čitavih generacija, ona je svjedočanstvo marljivog i zdušnog rada sviju onih poznatih i nepoznatih, koji su je izradili i izgradili.

Bezuvjetno treba spomenuti nekoliko slikara scenografa, koji su na tom polju djelovali posljednjih godina, i po čijim su se nacrtima izradili veoma odlični, stilski i interesantni kostimi. To su profesori umjetničke akademije Tomislav Krizman, Ljubo Babić, Jozef Kljaković, zatim Vasilije M. Uljanjićev, Pavel Froman itd. Treba se tom prilikom dodataći i uspješnog i plodonosnog rada nadgarderobiera zagrebačkog kazališta i vrhovnog šefa kazališnih krojačkih radiona Rudolfa Kichla, koji na tome mjestu djeluje već dugi niz godina. Svi kostimi, koji danas u garderobi zagrebačkog kazališta nešto znače, prošli su kroz vješte ruke g. Kichla, koji ih je sam krojio, a kod izradbe budno pazio, da budu izvedeni po njegovom ukusu i njegovim intencijama.

Kao što je kostim od velike važnosti u historijskim djelima, tako je toaleta — i muška i ženska — isto tako važna u nehistorijskim djelima, t. j. u djelima koja se igraju u sadašnjem kostimu. Kako su ta djela pretežno salonske komedije (Wilde, Flers-Caillavet, Croisset, Maugham, Jager-Schmidt itd.), to glavni protagonisti imaju da nam dočaraju salonski aristokratski milieu otmenog društva i viših krugova. Ne treba naročito naglašavati, da se u zagrebačkom kazalištu oduvijek i na to pazilo, a naročito je tu od velike važnosti režijsko i glumačko djelovanje salonskog prvaka zagrebačke drame g. Ivo Raića, čiji se ukus u tome žanru smatra nepogrješivim.

Ove sezone garderoba zagrebačkog kazališta nema baš mnogo novih akvizicija. Finansijska situacija teatra je takva, da se odabire repertoar, koji ne treba, ili bar ne mnogo novih nabavaka: Otac, Kir Janja, Šest lica traže autora, Prava Parižanka itd. Prigodom premijere Carske nevjeste kompletiran je fundus ruskih kostima s nekoliko solističkih, dok Djavolov učenik znači prirast od nekoliko englesko-američkih kostima XVIII vijeka, kojih prije garderoba nije ni imala.

Prigodom premijere Kalmanove operete *Bajadera* moglo se je malo više potrošiti, jer: što sjajnija i bogatija oprema, to veći posjet, interes a prema tome i prihodi, tako da će *Bajadera* isplatiti kostime, a ovi ostaju za Traviatu, ostale operete itd. Toalete za Bajaderu izradene su i nabavljenе u prvim zagrebačkim pomodnim kućama, koje su poznate po svom renomeu, solidnosti i osobito ukusnim i prvorazredno izradenim modelima. Soiré-toalete gde Irme Polak su iz salona Auspitz, a toalete gde Mile Popović-Mosinger te dama od zbora su iz salona Louvre (Štrosmajerova ul. 10.). Moderne šešire izradio je poznati zagrebački Maison Berteaux (Ilica 21.). Večernja odijela — frakove — solista izradila je prva naša tvrtka za modu gospode Engleski Magazin (Štrosmajerova 10.), koja je i do sada najvećim dijelom snabdijevala soliste drame svojim najnovijim izvedbama.

Josip Pavić imao je velik uspjeh kao Richard Dudgeon u zagrebačkoj izvedbi „Džard Daçon u „Bavolovom Učeniku“ u Zavlovog Učenika“. Josip Pavić imao je veliki uspjeh kao Richard Dudgeon u zagrebačkoj izvedbi „Džard Daçon u „Bavolovom Učeniku“ u Zavlovog Učenika“. —

Atelier Tonka, Zagreb.

Mlada članica zagrebačkog baleta Paula Hudi. Млада чланица загребачког балета Паула Худи.

Snimak atelier-a Tonka, Zagreb.

Svetislav Stančić, najbolji zagrebački pianista i Fina Schapira, odlična zagrebačka pianistica. Светислав Станчић, најбољи загребачки пијаниста и Фина Шапира, одлична загребачка пијанисткиња.

— Snimak atelier-a Tonka, Zagreb. —

Око инсценације наших опера

У суботу 11. ов. м. дат је на нашој позорници Вердијев „Риголето“ у новој инсценацији. Обично је т. зв. стари репертоар осуђен на најгоре инсценације, које му смањују вредност и важност. Вредно је хвале, да у последње време постоји видна намера да се то поправи.

Редитељ, г. Павловски, уз сарадњу г. Жедринског, успео је да изради нарочито II. и IV. слику те опере ванредно добро, тако, да су декори и сцене у овим чиновима били угодно изменење и за оног који је навикао за прворазредне инсценације. У II. слици је особито добро решен проблем подељене позорнице а не мање и у IV. слици, где се подиже вероватност сцене квартета, а нарочито последњих сцена Риголета.

Интервју са г. Александром Фортунатом

Обишли смо ових дана г. Фортуната на чувеној „Малој Позорници“ у Новој Згради, где се готово свакодневно врше пробе и вежбања нашег младог балета.

Г. Фортунато дочекао нас је врло љубазно и пошто је за тренутак дао одмор гомили балерина које су око њега вежбали неки нови балет, одговорио нам је на многа постављена питања.

— Шта спремамо сада? Много ствари. Прво већ толико помињани први српски балет. Надам се даће бити интересантан. Музiku, као што знаете, пише г. Ст. Христић. Партитуру првог чина предао ми је већ, и ја сам за њу завршио кареографски део.

Прве вежбе са члановима балета почећу ускоро.

Иначе балетски кор ради у велико, поред спремања нових балета за поједине старе опере, на великим балету од Чайковског „Лабудово Језеро“. Премиера овог балета вероватно да ће бити у Јавуару.

Доцније, али пре премијере српског балета, спремићу чувени балет од Недбала, познатог чешког композитора. Овај ће бити дат као допуна вечера, уз музичку драму г. Христића „Сутон“.

Иначе, настојавам да нам се наш још врло млади балет развије што више и појединачно и у целини. Изненадио сам се да сам написао на много добрих талената међу млађим члановима београдског балета. Срби имају великог смила за игру. То сам у осталом најбоље видео на свом летопињем путовању у Јужну Србију. Мислио сам да ове зиме напишајм једну књигу о том свом путовању. Али актуелни послови ову ће ствар одложити до идућег позоришног одмора.

— Питате ме како сам прошао на свом путу кроз Јужну Србију? Врло добро? Сви су ушли на руку. Чак најпримитивнији елементи. Становници извесних села у околини Скопља и

Велеса, пратили су ме до најбољих играча у околини и препоручивали ме да ми све покажу шта звају. Запречастно сам се вијуто зности поједињих играча. А већ о лепоти народних игара не могу да нађем речи своме дивљењу.

Питате ме, која ми је најлепша успомена из Јужне Србије? Хоћете искрено да вам одговорим. Једно арнаутско кече, са којим ћу на првом балетском дивертисману играти дивне игре јужних горштака...

Балерине које су се дотле шетале око нас почеше се повново груписати у редове да наставе своја вежбања, и ми остависмо г. Фортуната да ради са својим младим балеринама на великом делу националног балета.

Кратке вести

Пензионисан

Г. Бах, административни шеф Загребачког Казалишта, стављен је у пензију по својој молби.

За наше позоришне прилике ово повлачење г. Баха, који је још релативно млад човек, врло је осетан губитак, нарочито ако се узме у обзир позната његова компетенција и велика уменост у сналажењу у тешким материјалним приликама наших позоришта.

Пуштање магацина београдског позоришта

Питање магацина за декор београдског Народног Позоришта приводи се крају. Напор управе да се издејствују кредити за остварење ове преке погребе, изгледа да ће у најкраћем времену уродити плодом.

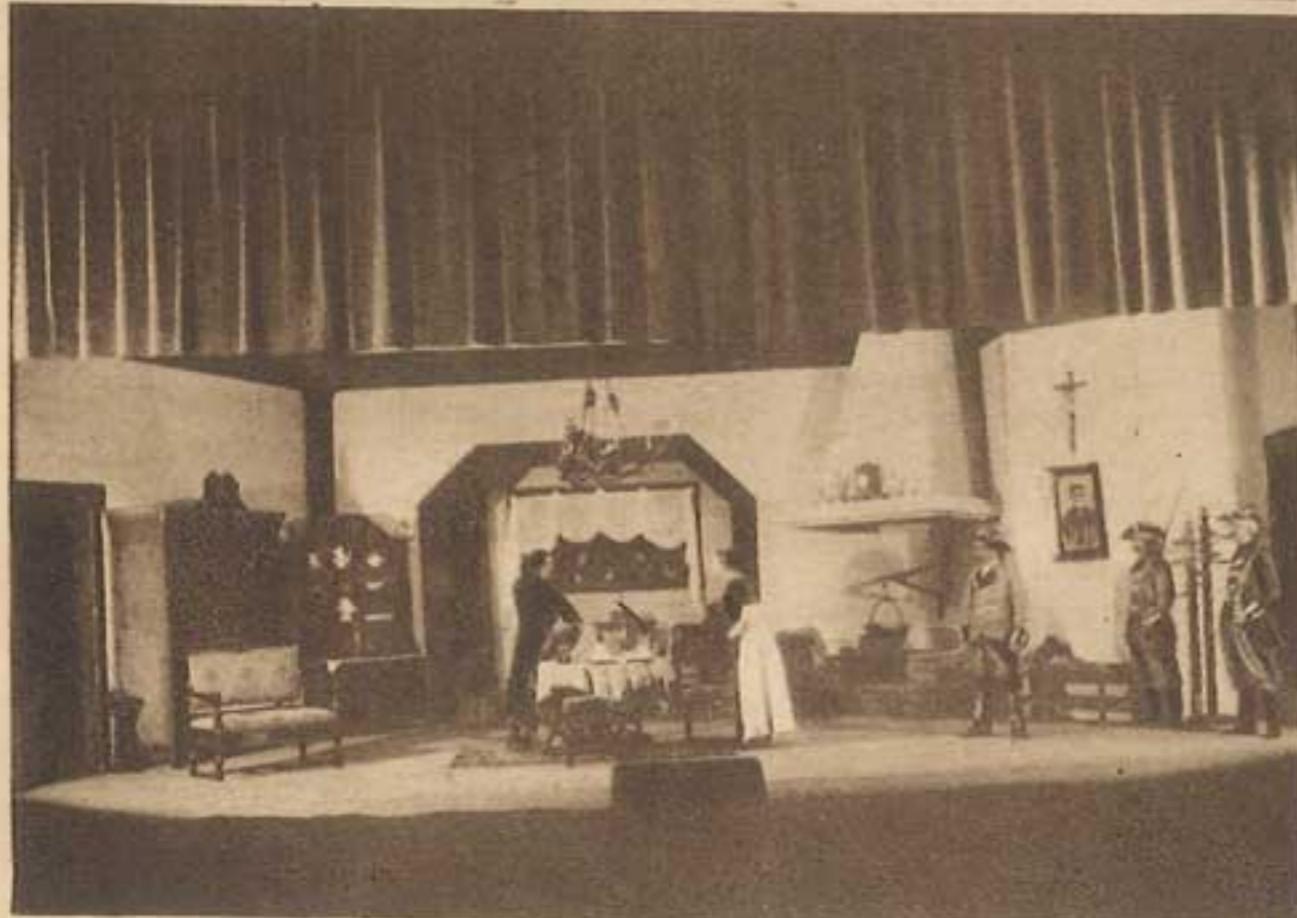
Разврставање глумца

Разврставање свију чланова трију наших централних позоришта: Београдског, Загребачког и Љубљанског, приводи се крају. Комисија за разврставање која је још јула месеца започела рад, завршила је са разврставањем још пре почетка ове сезоне. До сада су вршene редне административне формалности, а сада се имају поднети спискове комисије на санкционисање Министарском Савету.

Гостовање

Г-ђа Марија де Строци, највећа трагетиња и првакиња Загребачког Казалишта, гостоваће у Београдском Позоришту у улоги Мајке Југовића у Војновићевој драми „Смрт Мајке Југовића“. *Новитети у драми*

У драми београдског позоришта спремају се ови новитети: „Иванов“ од А. Чехова (режија г. Рајитина) „Рука руку мије“ од Бенавенте, класичног шпанског писца, г-џеприза „Смрт Мајке Југовића“ од И. Војновића. „Свадбени Марш“ драма од Анри Батаја, даће се већ у току ове недеље.

„Djavolov Učenik“ u Zagrebu: Gore scena „Ђаволов Ученик“ у Загребу: Горе сцена из прве слике; доле сцена из друге слике. из прве слике; доле сцена из друге слике.
— Atelier Tonka, Zagreb. —

„Djavolov Učenik“ u Zagrebu: Gore scena „Ђаволов Ученик“ у Загребу: Горе сцена из четврте слике; доле сцена из пете слике. из четврте слике; доле сцена из пете слике.
Atelier Tonka, Zagreb.

Вика Чалеша

У среду 15. о. м. наступила је ова наша певачица у партiji Сенте у Вагнеровом „Холанђанину луталици“. Има наде, да ће се успети, да се ова наша врсна сила стално задржи, што би значило велику добит за нашу Опера. Тиме би било осигурено извођење јачег драмског репертоара, на који се наша опера сада мора одажити. Досад су се морале жртвовати наше лирске певачице, да се бар у малој мери омогући поменути репертоар.

Својом музикалишћу, бљештавим гласом а и најзат својом спољашњошћу трећала би г-ђа Чалета, да постане један сигуран и важан стуб наше опере. Уметница ће у најскороје време наступити још у операма „Јеврејка“ и „Кавалерија рустикана“.

Досада је за време од четири године дуже певала у Загребу и Осијеку, док је у Београду и Љубљани само гостовала. Нарочито је имала великог успеха у Загребу где је међу осталим партijама певала „Аиду“, „Сиглинду“ (Валкира) „Јевнуфу“ (од Л. Јапанчка) Јарославну“ (Књаз Игор) а у Осијеку „Елзу“ („Лоенгрина“) „Психу“ („Ерос и Психа“ од Рожинког) итд.

Концерт једног младог

Г. Поморинац, млади баритон јак конзерваториума у Милану, да и беби омогућио даље студије, даје свој концерат у сали „Управије“ 29. овог месеца. На концерту суделоваће неколико најмлађих чланова београдске опере.

Велика позоришна светковина у Русији

У Москви се врше већ у велико припреме за прославу сто годишњице од оснивања познатог Малог Театра у Москви, која ће се одржати 27. овог месеца.

Совјетске власти упутиле су свима већим светским позориштима ову вест, са молбом да их доставе осталим позориштима.

Сви су изгледи да ће ова прослава имати грандиозних размера, јер је већ познат начин свих свечаних манифестија које приређују званичне совјетске власти.

Императорски Мали Театар у Москви једно је од највећих и најзначајнијих драмских позоришта у Русији. Сви најбољи уметници које је дала Русија за последњих сто година прошли су кроз ово позориште, и оно је исто тако значајно за развитак руске глуме као и Московски Художествени Театар. Преко позорнице Малога Театра прешли су најзначајнији уметници, као Штепкин, Шумски, Мочалов, проф. Садовски, Музил, Јермонова, Федотова и данашњи редитељ кнез Јуфин Сумбатов, који је пре петнаестак година гостовао у београдском позоришту.

Zagrebačko Kazalište

,Đavolov učenik“

Shaw, који пиše duhovite drame за naobražene slušioce, nije никад задовољio наše osjećajne gledaoce. Ali „Đavolov učenik“ voji pored onoga, што traži kulturna današnjice, ima i ono, што задовољava apretenciozne jučerašnje melodramofile, uspio je bez ožira a to, што је od Shawa. Evo dokaza iz „Obzora“:

„Jučerašnja premijera u režiji gosp. Tita Strozziјa, vješt je prnila ovu specifično englesku pozadinu. Duh čitača biblije bio je dimkretno retuširan, a jače su naglašeni neki satirički momenti, čija vrijednost ima širi teritorijalni opseg. Ovo vrijedi naročito za posljednja dva prizora, u kojima je groteskno podertana pozadina vojničke slave, uostalom sasvim u intencijama autora, jer Shawovi junaci u najkritičnijem času jedu čokoladu („Arms and the Men...“). Inscenacije g. Vasilija Uljaničeva takodjer su pojačale ovo shvaćanje. Prizor s vješalima imao je onu dražesnu ukočenost dječjih slikovnica, a navinuti soldati (Shaw je bio toliko patriocijan, da ih je rekrutirao u Njemačkoj!) bili su izvrsna ilustracija riječima pacifističkog generala g. Papića.

„Izvedba je bila odlična. G. Pavić kao Richard Dudgeon hrabro je podnosio sve peripetije svoje uloge koja traži od Petrice Kerempuha da bude Nikola Šubić Zrinski. Bio je dobar, a bit će još i bolji, kad bude naučio svoju ulogu. To će jamačno biti doskora, jer je komad simpatično primljen od publike, pa će se zacijelo nekoliko puta ponoviti. Najtežu je ulogu imao g. Sotošek kojemu je Shaw dao da prikaže svećenika iz dobe čudesnih obraćenja. Preokret ovog dobročudnog pastorskog Savla u ustaničkog vodu Pavla dade se naime motivirati samo čudom, a to prelazi sposobnosti g. Sotošeka, kao što i svakog drugog glumca. Jednako je nezahvalna uloga njegove bračne družice, koju je odbugariла g-dica Kernic, za koju se, kao uvijek, ne može ni više ni manje reći nego da je bila ispravna. Shawovom tekstu nije doduše odgovarala njezina dob, no tu se ne može ništa promijeniti, nego da g. Sotošek učini sebe nešto starijim. Dražesna je bila g-dica Stiplošek, koja je potpuno zadovoljila, to više što je njezina čitava uloga bila u raspletenoj kosi, vjernom pogledu i nekoliko toplih krikova. I svi ostali, u prvom redu g-dica Mihićev pa vojnički tipovi gg. Maričića, Papića i Petrovića, bili su na svom mjestu. Ukratko vrlo uspjela premijera, usprkos Bernard Shaw-u.

Rudolf Maixner.

* * *

A da slika uspjeha буде потпунја и да се види jednodušnost njegova ево доказ из „Novosti“:

„Главно лице, Richarda Dudgeona, играо је г. Josip Pavić, на задовољство — тога djela Bernarda Shawa. Уопе, г. Pavićу леже vrlo dobro uloge ironije, paradoksa, cinizma, i drugih stanja „ispod praga“ sakrosantnih svijesti. Njegov gest да се наруга (не ће се

Сплитско Народно Казалиште: Оперска трупа на крају прошле сезоне.

Splitsko Narodno Kazalište: Operska trupa na koncu prošle sezone.

Примадона сплитске Опere: С. Давидова у улози Травијате, коју је са успехом певала прошле сезоне.

Snimak Borović, Split.

Primadona splitske Opere: S. Davidova u ulozi Traviata, koju je sa uspjehom pjevala prošle sezone.

žrtvuje!) bio je neobično plastičan. G. Franjo Sotošek, kao pastor Anderson, odličan. Njegov akcenat i njegovo držanje izrazili su već s svećeničkoj uniformi jednog drugog Andresona, revolucionara. Samim je dobra i sa pristojnim moralom da je divota, dospodja Dugdeon g. Milice Mihičić. Ona je podvukla jakom linijom i ličnost Richarda Dugdeona. Uloga Judithe izbačena je iz okvira cijelog komada. Tu je g. Ančica Kernic glumila (podvlačim: glumila!), ali ne znamo šta. Na dva mesta nam je uspjelo uhvatiti da je ona prostudirala tu ulogu, ali svojom igrom nije i nama saopćila rezultat. Essie g. Dragice Stiplošek spada u najbolje kreacije. Prikazana je vrlo reljeftno, vrlo toplo, sa prizvukom uzroka njene sudbine, prava Pepeljuga, koja je u kutu ali se dobro zapaža i bez nametanja. U dobro odigrane uloge dolaze gg. V. Leljak (Richardov brat) i Josip Maričić (narednik). Uloge „rastužene“ rodbine Richardove (Mih. Marković, Juraj Dević, Dara Bern i Desa Makušinska) kao i advokata (A. Grünhut), simpatično markirane. Tu je vrednost scene, kao cjeline, glavno. General (Josip Papić) i major (Strahinja Petrović) do kraja su akcentirali svoje uloge: figuru jednog otmenog generala one stare aristokratske Engleske i jednog ambicioznog majora do komičnosti. Ta je prenapanost (za nas) u „Djavolovom učeniku“ opravdana. Režija g. Tita Strozzia pažljiva, i vodilo se na inteligentan način računa o duhu ovog odličnog komada.

S. Galogaža.

Hudožestvenici

— Rad disidentske grupe u Pragu. —

Grupa Hudožestvenika oko Germanove, koja radi na ostvarenju novoga repertoara, kojim će ova grupa proći Evropu, slavi jednu riječku svečanost u Pragu: gdje M. N. Germanova proslavit će 20-godišnjicu svoga umjetničkog rada kao Grušenjka u „Braći Karamazovima“. Ova odlična dramatizacija Dostojevskovog romana moći će se igrati u ovoj podjeli: Fjodora Pavlovića (starog Karamazova) igra g. Pavlov, Miču g. Bakšejev (koji sada takodjer pripada grupi oko Germanove), Smerdiljakova igra g. Šarov, Ivana g. Virubov, Aljošu g. Bogdanov, Katarinu Ivanovu gdje Krasnopolijskaja, dok g. Masalitinov igra Prokuratora.

Iz pisma g. Šarova našoj redakciji saznajemo da će se premiere novih komada iznijeti ovim redom:

- 20. X. Euripidova „Medea“ s Germanovom u naslovnoj ulozi.
- 28. X. Gogoljeva „Ženidba“ (s Pavlovom).

Zatim dolazi „Bura“ od Ostrovskog (s Germanovom) i Gorkoga „Na dnu života“.

Saznajemo konačno, da Hudožestvenici dolaze k nama poslije Berlina i Beča.

Народно позориште у Сплиту

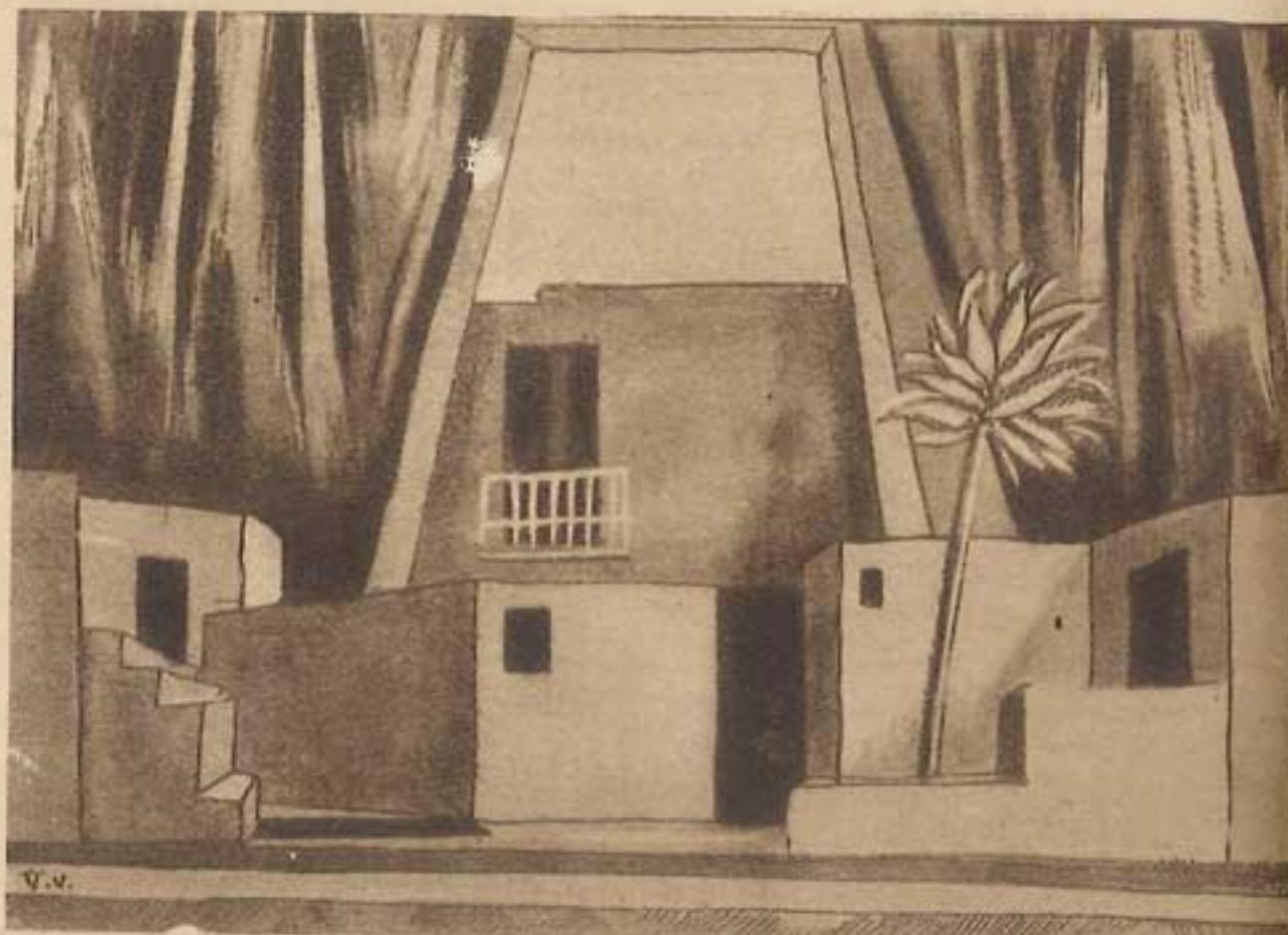
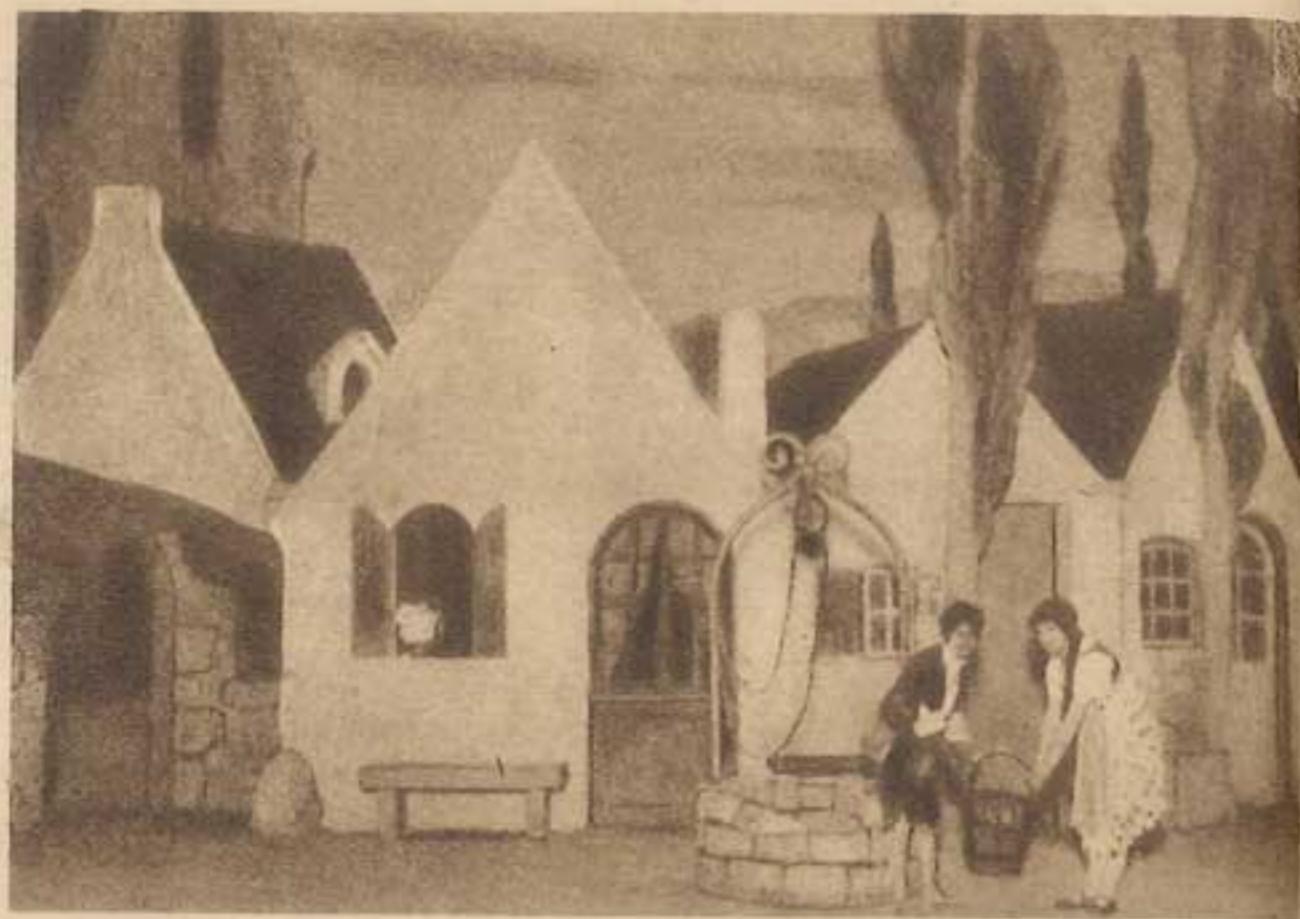
„Comoedia“ је у више махова бележила рад и напредак сплитског позоришта, са нарочим обзиром на специјалну мисију које има ово позориште на домаку талијанске културе и страног утицаја. „Comoedia“ је сваком том приликом истицала важност овог нашег позоришта, у граду у коме се у последње време води јавна агитација са талијанском позориштем, и у коме се како чујемо сада чак и зида модерна и раскошна зграда за талијанско позориште. Надлежни фарктори, изгледа, нису имали све чињенице у виду, кад су летос могли скрсати буџет потребан за бедно животарење овог позоришта; скрсати у исто време, када талијанска влада даје силен новац за омогућење у истом граду једног талијanskог позоришта, у коме ће се збирati најбоље талијанске уметничке снаге.

За чуђење је што је онемогућен рад најважнијег дела сплитског позоришта, његове опере, кад је становништво баш било наклоњено више опери, но драми. Сва факта говоре да сплитско позориште овај гест није заслужило, у толико пре што је његова опера у току прошле године имала сјајних резултата, које су и сплитска штампа и сплитска публика знали признati.

Изнећемо неке бројке, да би се и билансима увериши колико је напредовало сплитско позориште у току прошле године. Прве сезоне (1921—1922) било је 167 представа; друге (1922—1923) било је 218; треће (1923—1924) 234 представе. Приход је прве сезоне био 84.668 динара, друге 111.280, а треће 131.031 динара. Ка-залиште је највише пунила опера и оперета. Рекорд је однела »Травијата« (19 пута) и оперета »Књегиња Чардаша« (17 пута). Драма је ишла слабије.

За овај успех опере, која је ове године као за некакву казну затворена, има се у многоме захвалити директору Опere и главном њеном диригенту, г. Илији Слатину, пређ. диригенту београдске Опere, који је збиља из ничега направио нешто. Његов положај био је врло деликатан у Сплиту. На име, он је имао прво доказати да се талијанске музике која је у Сплиту као код своје куће, постоји и руска, словенска, те према томе нама ближа, нама родбинска музика, а не само талијанска; друго, да талијанске ствари изведе што боље, и докаже да и ми можемо схватити ивести талијанску оперу, а не само уметници који пређу Јадранско Море. Г. Слатин је успео да то докаже. Спремивши »Евгенија Оњегина« он је учинио да Сплићани, и цели онај свет који је дотле знао само за талијанску музику, добије дојам да постоји још једна уметност која је нама, Словенима, много ближа кориснија и милија. То је било право откровење. И успех није мимоишao уметнике.

Премијера »Травијате« била је такође за Сплићане један датум, — триумф, како каже загребачки »Обзор«.

Интересантне сцене са великих европских позорница: „Одеон“ у Паризу — „Човек и његова сјена“ од Ленормана; „Комична Опера“ у Паризу — „Плава шума“, музика од Обера; Рајнхартово позориште у Берлину — нацрт за синтетички декор Једног Кајзеровог комада; Велика Опера у Берлину — „Борис Годунов“ од Мусоргског.

Interesantne scene sa velikih evropskih pozornica: „Odéon“ u Parizu — „Čovjek i njegova sjena“ od Lenormanda; „Opéra Comique“ u Parizu — „Plava šuma“, muzika od Auberna; Reinhardtovo kazalište u Berlinu — nacrt za sintetički dekor Jednog Kaiserovog komada; Velika Opera u Berlinu: — „Boris Godunov“ od Musorgskog.

Главни помагач г. Слатину, била је примадона Опере, г-ђа Давидова. Она је певала Татјану у »Оњегину« и Травијату, поред осталих партија које је увек давала са успехом. О њеној уметности загребачки »Обзор« врло се похвално изразио. Нарочито је истакао једну важну чињеницу зи Слићане, који су раније слушали највеће талијанске певачице у партији Травијате: »Бојали смо се да једна руска певачица, неће знати да се унесе у ону лирску мелодијозност Вердијеве »Травијате«, па ипак нам је Давидова показала, да она зна да пјеват драматски стилизована арије из »Евгенија Оњегина«, као и овакве талијанске „bel canto“. Поред загребачког »Обзора« многи сплитски листови сваком приликом писали су похвално о својој примадони.

Сплитска Опера имала је још одличних певача. Тако тенора г. Ној Матошића, па баритона г. Архипова.

Ова сезона имаја је све изгледе да буде још интензивнија и солиднија у уметничком погледу, али је материјална немогућност уништила цео рад. Финансијски одбор у Београду, уништио је оперу, која се солидним радом могла развити пристојно.

Сада је већ све доцкан. Оперски чланови растурили су се по разним местима. Многи су отишли у иностранство. Драма, истина, животари и даље, али нема неколико најбољих снага од прошле године. Отишли су у друга места.

И сада сплићани, када се зажеле Опере, одлазе до нове грађевине будућег талијanskог позоришта, и размишљају ко тико још има да се чека до прве представе. Кажу да зидање пагло напредује...

X.

Narodno kazalište u Osijeku

OPERA

Opera sprema као новитет „Strijelca vilenjaka“ од C. M. Webera i Verdijevu operu „Troubadour“, која ће бити ново увјеžбана и дана у посве новој подели партија. У то време даване су reprize, мајом из прошле сезоне, већином са гостима. Тако је давана Rossinijeva комична opera „Seviljski Brijač“, где је у партији Rozine гостovala господа Tinka Wesel-Polla, а насловну је партију певао гosp. Rudolf Bukšek. Господа Tinka Wesel-Polla, гостovala је још у operama „Rigoletto“ као Gilda i u „Traviati“. У тим је партијама имала vanредно velik uspjeh i kod publike i kod kritike. Drugo vanredno uspjelo gostovanje било је уно господе Lize Popove iz Beograda, која је пјевала Madame Butterfly i Mignon.

Rad u opereti нешто је запео и до сада осим једне представе operete „Pobjednica“ од Čajkovskoga i Kleina nije ништа давано. Сада се sprema Hervéova opereta „Mamzelle Nitouche“ i opereta „Pierot Ilo“ od домаћег аутора Iva Tijardovića.

TEATRALNI GLOBUS

Teater u Švedskoj

Prema Sandru Malmqvistu.

Počeci švedskog dramatskog života datiraju iz 18. vijeka, za vladu Gustava III., koji je bio velik prijatelj franceskih ideja i djela (1771-1772) On pozove francske glume, koji su igrali u kraljevskoj dvorani Jeu de Paume; eto, zbog toga će se naredne jeseni otvoriti u Stockholmumu artističko kazalište avant-garde, koje će se zvati „kazalište dvorane za Jeu de Paume“ i potpisat će na taj historički dogadjaj; i odlučeno je, da se dade mlađoj literaturi evropskoj najviše mjestu. Gustavu III. zahvaljuje Švedska i svoju prvu operu (kao i Akademiju) i baš se na toj operi 50 godina kasnije pojavila nezaboravna Jenny Lind.

Današnji dramski teatar datira od 1909. Dotle je za prikazivanje drame i komedije služila zgrada, u kojoj se nalazio prvo kraljevsko dramatsko kazalište. Tamo je nastala i švedska klasična tradicija. Tamo su igrali većinom slavni glumci francske škole. Ova pozornica uvela je Shakespearea u Švedskoj mnogo ranije nego ostale zemlje. I baš ово Dramatsko Kazalište pokazivalo je put teaterskoj umjetnosti u Norveškoj i Finlandiji.

Prava povijest teatra u Švedskoj počinje dakako sa Strindbergom. Za kulturna Švedjana žalostan je fakat, da danas još nema u njih jedan „Strindbergov teatar“. Najbolji kritičar švedski Tage Aurell doduše veli, da veliko djelo Strindberga proživljuje sada neku nepopularnost. I da je osobito jedan dio starije ženske publike protiv njega, zbog njegove mizogonije: one to da ne mogu probaviti. Poznata je čak i jedna anegdota о том: Pod konac života izdao je Strindberg „Crne zastave“, koje su osobito uperene protiv intelektualaca, којих има у Švedskoj mnogo. Stara slavna spisateljica Ellen Key kupila je djelo i pročitavši ga u jednoj noći tako se rasrdila, da se odmah spremila da ostavi Švedsku. I još poslije smrti Strindberga ljutila се на њега, te је jednom, kad је pred Tage Aurellom izgovorila njegovo име drhtala од srđbe i rekla: „Oh, kako је bio opak.“

Ali dobro se može razumjeti srđba „starih dama“ na Strindberga. Uostalom i Euripid je bio mizogin, па зар га зато мање велићамо? Sto se tiče Strindberga, главно је, да он јесте и да ће uvijek ostati „znak“, под којим ће се razviti сile novih pravih stvaralaca... On је osnovao „Intimni teatar“, који је proizašao из театра „Antoine“, где је једна трупа, која му је била силно, готово religiozno odana, играла njegove komade, како је он htio да се igraju. Nakon preobiljnog rada morala је та трупа nažalost „zatvoriti radnju“ zbog nestašice novaca. Publika nije још била зrela за Strindberga. Poslije smrti ostavio је опсеžно i raznolično djelo života: drame s idejama, bajke, priče u obliku drama i drame s kozmičkim sanjama. U njemu сvi u Švedskoj gledaju predstavnika revolucije u drami, која се сада, у Европи, svuda manifestira. Najviše га играју Нијемци; играју га више него ikoga. А

Балет београдског Народног Позоришта: Балет београдског Народног Позоришта: Сергије Стрешњев, први играч балета као Pierrot.

Снимак Савић-Деметер, Београд.

Једна од старих позоришних зграда у Београду: Зграда некадање „Енглеске Краљице“ (данас „Гроуз“). Види чланак „Старе позоришне листе“.

Jedna od starih kazališnih zgrada u Beogradu: Zgrada nekadašnje „Engleske Kraljice“ (danas „Grozđ“).

kad je već zaslugom Lugné-Poe-a prihvaćen u Parizu, trebalo bi, da kod postavljanja Strindberga u Franceskoj saradjuje i koji mlađi švedski režiser, da se iz pariskog centra raširi po Evropi prave shvaćanje Strindberg...

Poslije Strindberga najslavniji su švedski autori Hjalmar Söderberg, Hjalmar Bergman, Tor Hedberg, Hennig Berger. Pred javnim mnjenjem sva su četvorica na prvom mjestu. Hjalmar Söderberg s djelima „Gertrud“ i „Večernja Zvijezda“ („Gertrud“ je poslije Strindbergovih možda najbolja švedska drama), koja su i poetična i spretno izvedena i fino pisana; Hjalmar Bergman sa „G. Sleeman dolazi“, „Sjena“, „Casino“, gdje se grotesknost spaja sa sanjarenjem i švedskim lirizmom. Tor Hedberg s djelom „Johan Ulftsjöarna“, Hennig Berger sa „Potopom.“ Hjalmar Söderberg je osim toga izvrstno preveo Anatola Francea, koji mu je u mnogočem učitelj. Ali uz njih treba spomenuti i mladoga Par Lagerkvista, koji je u komičnoj fantaziji ipak originalan, iako ide stopama Strindbergovim. Najnovije njegovo djelo „Nevidljivi“ uči će naredne jeseni ili zime u repertoare kraljevskog dramskog kazališta.

Ima li jakih stranih uticaja na švedsku teatersku umjetnost? U početku je bilo franceskog. Njemački naturalistički komadi imali su na početku ovog stoljeća velik uspjeh u Švedskoj, sada manje. Sada se nigdje ne vidi pretežno jedan autor ili jedna nacija na švedskim repertoarima. Od najboljih talijanskih, engleskih, njemačkih, ruskih i franceskih djela složila su švedska kazališta i putujuće družine „evropski“ repertoar: zastupani su: Pirandello, Bernhard Shaw, Synge, Galsworthy itd., Kaiser, Toller, Schnitzler itd., Andrejev, Čehov itd., François du Curel, Jules Romains, Farment, Géraldy, Jacques Natanson, Achard i mnogi drugi. Uvjet se daje Shakespeare. Kritika se složila u pohvali Lorensberga (najbolji moderni teater u Švedskoj „Lorensbergs Teatern“ u Gothenburgu, gdje je i Sandro Malmqvist redatelj) radi nekih vrlo dobrih interpretacija Shakespearovih komada, interpretiranih po najboljim talentima Dramskog Teatra, glumcima kao što su Anders de Whal (najslavniji švedski glumac) i Lars Hanson. Treba vidjeti samo de Whala kao Otela, kao Hamleta i Erika XIV (Strindbergovog), a Hansona kao Jago, Leara i Rikarda III. pa da se prizna, da su ova dvojica svakako najveći švedski glumci. Prije ovih majstora imala je Švedska velikih umjetnika, koji se ne mogu zaboraviti; to su: Knut Almloef, Svante Hedin, August Lindberg, Oskar Baeckstroem, (ovaj je najbolji švedski interpret Molièrea). A i Emil Hillberg, Nils Perssonne i gdjica Thekla Ahlander imaju svoju tradiciju. Pored de Whala i Hansona treba istaći Ivora Hedqvista, te gospodje Gerdu Lundeqvist i Harrietu Bosse (treću Strindbergovu ženu), koje pripadaju novoj školi, školi istine i humanosti, koja je iznad svega jaka i intenzivna. Treba još spomenuti dvije vrlo vrijedne glumice: to su gospodje Doris Nelson i Marija Schildknecht...

Stockholm ima svojih 10 kazališta, koja su čitavu sezonu otvorena, i prema tome je najbogatija evropska prijestolnica na teatrima u razmjeru prema broju stanovnika. I što je najinteresantnije: ljeti ima

još 10 kazališta pod vedrim nebom osim onih navedenih. A po provinciji putuju trupe, kojih ima više negoli u ikojoj drugoj zemlji prema broju stanovnika. Čini se, da to dovoljno pokazuje koliko se široka publika zanima za dramsku umjetnost. Jedno udruženje, koje bi se internacionalno moglo nazvati „Scena“ ili „Arena“ ima svoje filijale po svim krajevima zemlje, te daje redovno predstave i drži predavanja o stvarima teatra. Ono je na stalnim provincijalnim kazalištima uvelo sistem abonnementa, što dopušta i puku i malom gradjanimu da dodje vrlo jeftino do ulaznice. A mnogo se nastojalo i oko toga, da se u provinciji podignu nova kazališta, sa općinskom subvencijom. I već su mnogi osrednji gradovi tako osnovali kazališta. Konačno povećavaju naš interes za dramu i komediju ruske i franciske putujuće trupe. Između ostalog radi se tu i o posjeti de Ferandya, kome imaju Švedjani da zahvale, što su nekoliko dana udisali moćni dah neprispodobive „Maison de Molière.“

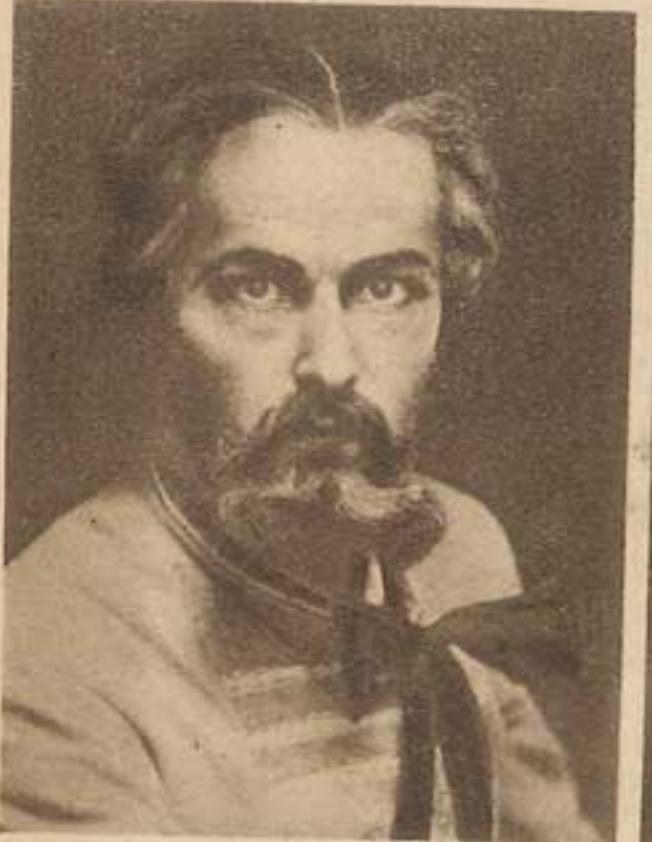
Sto se tiče inscenacija treba u prvom redu govoriti o Stockholmskoj Operi, kojom ravnata najslavniji švedski pjevač John Forsell, kao što Dramskim Teatrom ravnata glumac prvoga reda Svennberg, što je trebalo ranije naglasiti. Kazalištem u Helsingforsu ravnata je tragetkinja gdjë Lundeqvist. Švedska je Opera u svakom pogledu, a osobito po dekoracijama i inscenacijama te po upotrebi svjetla postala ravnopravnom prvim muzičkim teatrima Europe. Tako ne treba zaboraviti, da je baš direktor „Lorensbergs Teaterna“ g. Per Lindberg (jedan od najvećih inscenografa-režisera švedskih), koji pripada avantgardu, a direktor je sve tamo od 1919, stvorio tamo 90 sasvim novih inscenacija. Pitanje dekoracija (scenskog lika) raspravlja se već više od 10 godina. Mladi umjetnici konačno su pobjedili u borbi protiv naturalističkog principa „prirodne iluzije“ ili, ako hoćete, protiv dekorativnog verizma*. Slikari modernoga duha napravili su odlične skice; ali ovima još manjka praktična primjena. G. Sandro Malmqvist je uvjeren, da umjetnici, kojima je pozornica strana, ne će ipak moći definitivno rješiti taj problem. Trebalo bi saradnje stručnjaka-tehničara, kakovi su: Olaf Molander, redatelj Dramskog Teatra ili Knut Strom, ravnatelj Lorensberga.

Фilm у нас

У Дубровнику снимају

Јављају из Дубровника, да је тамо стигла минхенска кинематографска troupa „Емелка“ састављена од дванаest глумаца под управом редитеља Јосифа Штекела. Овде ће снимати филм за један љубавни роман; главне scene одигравају се на Локруму.

Ово је иста она група која је у мају била овде, и која је по свом одласку у немачким листовима и ревијама дала онако топле и ласкаве извештаје о нашој земљи и лепоти Приморја, у чему се нарочито истакао управник Минхенског позоришта г. д-р Штрумф и главни редитељ г. Франц Остен.

Четири успеле маске Николе Цвејића, баритона љубљанске Опere, који је недавно гостовао у Загребу са успехом: Амонасро (Аида), Аршиднак (Notre Dame), Зриньски (Зриньски) и Себастијан (У долини).

— Atelier Bešter, Ljubljana. —

Četiri uspjele maske Nikole Cvejića, baritona ljubljanske Opere, koji je nedavno gostovao u Zagrebu sa uspjehom: Amonasro (Aida), Archidiakanus (Notre Dame), Zrinjski (Zrinjski) i Sebastiano (U dolini).

Група пlesača glasovite ruske baletske trupe Sergijeja Diaghileva-3, која сада плеће са огромним успехом у Берлину.

Старе позоришне листе

У библиотеци београдског позоришта, и ако је она за време рата била врло јако општећена и опљачкана, сачувано је више, данас врло ретких примерака старих позоришних плаката, а нарочито из године 1869., дакле из времена кад се почело играти у згради код Кнез Михаила Споменика.

Интересантно је данас прегледати их и потсетити се на масу ситних и занимљивих детаља, који падају у очи на њима, и није без интереса ући преко њих у живот наших глумача од пре педесет година.

Најстарија београдска листа која је сачувана до данас, јесте из године 1842. године. Она је својина г. Косте Луковића, а остале о којима ћемо говорити на овом месту, у библиотеци су београдског Позоришта.

Та листа из 1842. године казује нам да се у недељу 9. августа, давао први пут у „овдашњем театру“ „Невини стид“, или „Федор и Марија“ шаљива игра коју је „слободно“ превео К. Поповић — Комораш, Новосађанин, један од наших првих позоришних радника. (Не сумо доцније на овом месту посветити засебни чланак.)

Позоришна листа од суботе априла 1869. за комад је „Вилхелмо Тел“ који се тога вечера играо први пут. Представа се имала одржати у дворани код „Енглеске Краљице“, (данашња кафана „Грозд“ на Варош Капији). На листи се истичу имена: Пелеш, па тада славног Мандровића (који тога вечера учествује „од пар. позоришта загребачког као гост“), Коларовић, — Милка Гргурова, Зорка Коларовићка и др. Интересантна је примедба при дну листе, из које видимо да „због већих припрема, које су за овај комад нужне, није било представе у прошли четвртак“. Тако исто и објаве од стране позоришне благајне: „Улазнице могу се добити код позоришног новчара у кафани код „Енглеске Краљице“. Предплате може се узети код благајника позоришног у његовој канцеларији која је у великој школи на другом спрату, бр. 59.“ — Изненадићемо се и уздахнути за тим старијим, добрым временом, кад прегледамо цене места: засебно место у ложи 12 гроша; седиште првог реда 10 гроша; седиште другог реда 5 гроша; трећи ред 6 гроша; партер 4 гр.; галерија 2 гр. чаршијских. Почетак је био у 7 и по часова.

Од представе у дворани код „Енглеске Краљице“ имамо листе за премијеру комада „Границари или Слава на Илијеву“ за 4. мај. То је коју ад стајог загребачког глумца Јосифа Фрајденрајха. Интересантна је примедба при дну ове листе: „Представа „Лупака“ и „Сплетке и Љубави“ која је з суботу 3. о. м. заказана била, морала се због сл. бости г-ђине Марије Јеленске на уторник 6. ов. м. одгодити“.

На листи од 13. маја видимо да се давала по други пут „Марија Стјарт“. Под насловом стоји да су ту „Трагедију од Шилера по преводу од С. Д. К. прерадили чланови позоришног одбора“.

Из осталих листа види се да је трупа београдског позоришта прешла почетком јуна, дакле одмах по убиству кнеза Михаила, свога за-

штигиника, у Шабац. Тамо, у „арени код „Европе“ 24. јунија“ даје комад од Др. Суботића „Звонимир“.

Карактеристична је напомена на овој листи: „Редовни дани за представе јесу: недеља, четвртак и субота, и сви празнични дани. На дан представе изјутра *истуриче се застава на зданију* гостионице код „Европе“, и то не бити знак да је тај дан представа. Ако се застава у течају дана увуче и више не истури, знак је да се представа заузима комада, одгађа на први идући дан.“

Имамо још једну листу од представе у Шапцу, и то за комад „Милош Обилић“. Цене у Шапцу су јефтиније по у Београду.

У јесен, исте 1869. године, трупа се враћа у Београд. Сада се приређују представе у новој згради која тек што је довршена. Тако 9. новембра даје се „Херцег Владислав“ од Ј. Суботића. Режија А. Бачванског. Већ на овој листи виде се доцнији великан београдске позорнице: Цветић, Пелеш, Јулка Јовановић (и сада још живи) и Јеленска.

Прве цене у новој згради ове су: ложе у партеру и на првој галерији 40 гроша; Партер 1. ред (доцније фотеља) 10 гр.; други ред (паркет) 8 гр.; стајање (доцније партер) 4 гроша. Прва галерија 8 и 6 гр.; друга 10 и 6 гр. и трећа 4 и 2 гроша.

Примедба на дну листе: „Слугама, што допраћају Господу, није слободно улазити у позориште без улазнице“. И „ко хоће да му се оваке „позоришне објаве“ редовно доносе у кућу, вља да плати разноситељу месечно један грош унапред“. Затим и ова интересантна примедба: „У позоришту заборављене су различите ствари. Власници тих ствари могу их добити од позоришног кључара Влајка Евгенијевића“.

На листи од 26. новембра 1869. видимо да је тога вечера Алекса Бачвански играо први пут Шајлока у „Млетачком Трговцу“ своју доцније најчувенију и најуспешнију креацију.

Има још листа из тих првих година нашег правог позоришног живота, и на њима многи податци од неоцењиве су вредности за историју нашег позоришта. Штета је само што немамо сачуване све листе. Али изгледа да има доста старих београдских породица, које су сачувале по коју такву листу или било који други позоришни документ из тих времена. На њима је да та, данас већ историјска документа, уступе београдском позоришту за грађу историје позоришта у нас.

H. T.

Осечки уметнички живот

Петнаестогодишњица клуба Хрватских Књижевника и Уметника у Осеку.

3. октобра навршило се петнаест година како је основано горње друштво, и тога се дана обавио састанак клубских чланова и пријатеља хрватске и славенске књиге, изложба слика чланова сликарса и издјено занредно издање часописа „Јека од Осијека“.

Филм: Џеки Куган и Фати у филму „A boy of Flanders“. — Најновија врста покретне бине, која је недавно постављена у једном берлинском позоришту.

Film: Jackie Coogan i Fatty u filmu „A boy of Flanders“. — Najnovija vrsta pokretne pozornice, koja je nedavno postavljena u jednom berlinskom kazalištu.

Iz циклуса светске филмске продукције: Willi- am Carr i Norma Talmadge u filmu „Krvava свадба“.

— Monopol Film Zavod Mosinger, Zagreb (Ilica 55.). —

Некролози

Миленко Пауновић

Прошле недеље, после кратког болovanja, преминуо је у војној болници познати композитор и књижевник Миленко Пауновић. Умро је у тиштини, као што је у тиштини и живео, рад ћи поштено и неуморно на својим делима.

Непознат и непризнат, чак и намерно скривен од шире јавности, мислило се да ће га тај начин, рада одвојити од наше средине, бацити у туђину, где ће се попут сличних занемарити и уништити себе и свој таленат за свагда. А он је, одбачени и прогнани син са нашег уметничког подијума, вртовао у себе и радио неуморно и спонтано, снагом свога бића, уверен да ће ток времена, донети тренутак признања и познавања његове уметној ти.

Рођен у учитељској породици (у Св. Ивану Шајкашком 1889 год.) где се од увек гајила музика, он се крштава њоме још у раном детињству, а по свршеној матурни најлон и таленат одводе га коначно музички. У Прагу је 1907 и 1908 год. а потом прелази у Лайпциг 1911 год. где завршава композицију и дириговање на конзерваторијуму, као ћак пр. ф. Др. Х. га Римана Макса Регера и Кр. ла. По завршетку школовања вратио се својој кући, во изложен гађању мајчијког елемента 1913 год. бежи у Србију где и остаје.

Миленко Пауновић је симфонијски и драмски композитор. Још на завршетку школовања у Лайпцигу омислио је музичку драму „Божанску Трагедију“ у једном чину (три слике) дело из Христовог живота „Ову ноћ, кад је Христос ускрснуо.“ Музика те драме мистична је и са много драмских мотива. О њој г. Милоје Милојевић, у свом есеју о модерној српској музici (Просв. Гласник) овако говори: „Пауновић је стварно укуси, дао неколико клавирских обрада, народних мелодија, тоје у врло успеле, као и једну мистичну музичку тргедију у једном чину. „Божанска Трагедија“ којој је композитор био и песник. Радња те трагедије је узета из живота Исуса. Пауновићева драмска музика је апсолутни врхунац компликације модерне технике, и он је био сувише млад да би му тако компликовано дело потпуно испало за руком. Али оно је зато ипак дошао, један од најизразитијих које имамо, да је српска модерна музика, на путу којим иду представници музике у културних народи.“

Из те драме зачео је да пише и да компонује велику музичку драму „Ченгић Ага“. Инспирисан Чернаковом сликом, „Слепи гуслар са својом ћерком“, он је написао ту драму, чији текст неманичег заједничког са Мажурићевим спевом. Компонована, она је у старији трилогија (Вече, Ноћ и Зора) и сваки део трајаће $1\frac{1}{2}$ до 3 сата. Музика у „Ченгић Аги“ врло је компликована и модерна, заснована и проткана народним мотивима, са пуно симболичних акцената.

Од осталих дела има две југословенске симфоније, о једногај је прву компоновала пред рат у Јагодини, инспиришући се песмом „На Липару“ од Ђуре Јакшића. Тада је Пауновић доживео смртну судбину као и Јакшић на самом Липару. Симфонија је пуне ведране и снаге једног здравог поколења. Другу симфонију, компоновала је у току ове године, не дочекавши да је слуша ових дана у Загребу и Љубљани, заслугом чувеног диригента Д-р Черине, коме су обе симфоније посвећене, а који се први усудио да прву југословенску симфонију убјечи југословену Пауновићу у Југославији изведе. Поред горњих композиција Пауновић има симфонијску песму „Хајду, Вељко“, једну свиту за оркестар и доста клавирских композиција. Пауновић је смрт спречила да отпочне компоновање нове своје опере „Приморци“ драме у пет чинова.

B.

Мозаик

Мајол, чувени француски популарни певач, који је популарисао широм целе Француске па и целим светом, многу француску песму која једва да би се чула ван сваког места рођења да није било Мајола, био је запитан ових дана коју је песму највише певао до сада. »Одговорио је да се зове „Ma Cousine“. Пева је већ четрнаест година, увек са успехом толиким да је мора поновити, а често и два пута. Према томе он рачуна да је ту иначе лепу и пикантну песму певао пред публиком око пет хиљада пута.

Ових дана даје се у Паризу у једном великом вариетеу једна ревија у којој учествују три чувене звезде: једна драмска, једна оперска и једна са филма.

Директор вариетеа да се не би замерио ни једној од њих (а непријатно је замерити се париским звездама, јер се знају тешко осветити својим директорима!), није могао да их објави на једној листи све три, јер би онда једна требала бити прва, друга друга и трећа трећа. Како су све хтели бити прве, то се он врло лако извуко из шкрипца. Наручи три плакате идентичне, само са другим главним именима звезда његовог позоришта. И тако је суета великих уметница била задовољења.

Чувена таџијанска глумица Ема Граматика изјавила је недавно да хоће да се повуче са позорнице. Као последња њена представа дат је у Милану комад »Волети« од Пола Жералдија, са Граматиком у главној улози. На крају представе публика је глумици толико аплаудирала, да је она била јако дирнута, нарочито када је чула речи из публике — »Ви немате права да осудите на смрт толике личности које сте кретали!« На крају Ема Граматика изјавила је да ће наставити да игра док год буде могла...

